

ROLUL FAMILIEI ÎN ADAPTAREA ȘCOLARĂ

Carolina PLATON, Zada BADARNI

Universitatea de Stat din Moldova

Contextul familial în care se dezvoltă copilul are o importanță majoră. Articolul reflectă opinia autorilor cu privire la valorile psihologice, statutul socioeconomic și sociocultural al familiei – factori de primă importanță în adaptarea școlară.

Cuvinte-cheie: familie, copil, valoare, statut.

THE ROLE OF THE FAMILY IN THE PROCESS OF THE CHILD'S ADJUSTMENT IN SCHOOL

The family context in which the child is developing has a major importance. The article is reflecting the opinions of a group of authors regarding the psychological value of the family, as well as its social-economic and social-cultural status – factor of a primary importance in the process of the child's adjustment in school.

Keywords: family, child, value, status.

Rolul familiei în adaptarea școlară este unul major. Prin caracteristicile sale psihologice și sociale, familia poate favoriza sau, din contra, bloca adaptarea copilului la instituția școlară. În acest context, 1) *valoarea psihologică a familiei* (climatul afectiv familial, stabilitatea grupului familial, sănătatea mintală a familiei) și 2) *statutul socioeconomic și sociocultural al familiei* (mediul socioprofesional și dezvoltarea intelectuală a copilului, statutul socioeconomic și reușita școlară) devin factori de importanță majoră în adaptarea școlară.

1. Valoarea psihologică a familiei

Climatul afectiv familial

Pentru a se dezvolta armonios, copilul are nevoie de un climat familial afectuos, de securitate și stabilitate, create de un cuplu familial unit. Părinții, legați printr-o relație conjugală satisfăcătoare, pot utiliza autoritatea lor în educarea respectului față de reguli. Copiii crescuți într-o asemenea atmosferă urmează, de regulă, o școlaritate fără probleme.

În mod general, învățarea școlară devine semnificativă pentru copil în măsura în care el este asigurat de aprobarea și interesul purtat de părinți vizavi de lucrul său. Studiul lui C.Chiland (1988) arată că, indiferent de nivelul profesional al părinților, rezultatele obținute la școală sunt mai bune când tatăl și mama sunt satisfăcuți de propria lor muncă, întrețin relații familiale calde și deschise spre lumea exterioară, se interesează de timpul liber al copiilor și de munca lor, care devine obiect de discuții, ocazie de schimb de păreri și sursă de plăceri împărtășite. Copiii educați de tați generoși, gata să încurajeze, încrezători în calitatea rezultatelor școlare, respectuoși față de autonomia copilului și de mame mai directive, dornice să-și vadă copilul ameliorându-și performanțele, manifestă o mai mare necesitate de a reuși. Din contra, elevii cu tați prea directivi și mame mai pasive care, exprimând doar mici cerințe și încurajări față de copil, manifestă o necesitate scăzută de a reuși.

În contextul celor expuse, anumite atitudini parentale sunt recunoscute drept prejudiciabile pentru adaptarea școlară:

- atitudinea de abandon (cauzează sentimentul de inferioritate, distrage o parte importantă din energia psihică pe care copilul ar trebui, în mod normal, să o investească în învățarea școlară);
- anxietatea paternă și maternă (diminuează securitatea copilului, îl inhibă);
- supraprotecția parentală, mai des cea maternă (condamnă copilul la o imaturitate afectivă care face adaptarea sa dificilă);
- cuplul parental prea „matern” (suscită la copil reacții care pot lua amploarea unei fobii școlare);
- îndepărtarea parentală (generează tulburări de atenție, apariția instabilității, închiderea în sine sau refugiul în imaginar).

Or, mediul familial, prin acțiunea pe care o exercită asupra dezvoltării psihoafective a copilului, asupra motivației învățării, are o influență determinantă în devenirea sa școlară. Acest mediu este elementul decisiv care influențează școlaritatea.

Stabilitatea grupului familial

După numeroși autori (printre care H.Caglar, 1996), apariția tulburărilor comportamentale este mai puternic corelată cu existența neînțelegerilor dintre părinți decât cu divorțul acestora, mai ales când discordia familială implică și copilul. Alte studii arată că copiii părinților divorțați prezintă deseori dificultăți caracteriale sau afective diferite, în funcție de nivelul de dezvoltare atins în momentul divorțului. Aceste dificultăți au tendința să dispară peste doi ani după divorț. Totuși, după unii autori (M.Perron-Borelli, R.Perron, 1994), dificultățile caracteriale și afective, întotdeauna mai accentuate la băieți, ar putea să reapară.

Tulburările cauzate de perturbările din mediul familial (insecuritatea afectivă, frica de abandon, tristețea, sentimentul culpabilității, anxietatea, mânia) și comportamentele pe care le poate suscita (instabilitate, impulsivitate, pasivitate, fuga de realitate, atitudinea de dependență) au repercusiuni negative asupra activității școlare a copilului. Conform unor studii, aceste comportamente ar putea sta la originea dificultăților de aritmetică, manifestate de copii peste doi ani după divorțul părinților, precum și a coeficientului de inteligență mai scăzut decât cel al copiilor din familiile biparentale. Din motivul unei responsabilități crescute, disponibilitatea afectivă a mamei din familia monoparentală scade, antrenând o substimulare cognitivă care aduce prejudicii copilului, în special celui de vârstă preșcolară (R.Perron, 1993).

Sănătatea mintală a familiei

Psihiatrii au constatat că o mare parte din tulburările școlare sunt rezultatele reacțiilor copilului la atitudinile nevrotice parentale. La copiii unor părinți psihotici se observă o tendință (10% din cazuri) de a reacționa printr-o hiper maturitate sau supernormalitate, manifestate printr-o hiperinvestiție școlară și intelectuală.

Copilul în imaginea parentală

Prezintă interes și abordările psihanalitice cu privire la problema pusă în discuție. În viziunea psihanalizatorilor, la nașterea sa copilul este purtătorul dorințelor conștiente și inconștiente ale părinților săi. Însă, pe parcursul gravidității, în pofida fanteziilor părinților referitoare la „copilul imaginar”, acesta din urmă, la naștere, dispare și apare „copilul real”. În interpretarea psihanalitică forța imaginației unor părinți poate afecta viitorul nou-născutului. Fiind un loc de manifestare a dorințelor și temerilor părinților, copilul se va vedea condamnat să realizeze speranțele și dorințele lor, să completeze lipsurile lor, să repare eșecurile lor. Înainte de naștere, destinul copilului poate fi deja trasat: unii copii vor avea sarcina să valorifice imaginea de sine a părinților decepționați sub aspect profesional și social, fiind obligați să îmbrățișeze profesia pe care părinții ar fi dorit să o aibă; alți copii vor trebui să șteargă, prin reușita școlară deosebită, sentimentul de inferioritate patern sau să evite eșecul matern, urmând studiile la care aceștia au eșuat. Forța cerințelor parentale riscă să lichideze dorințele reale ale copilului, iar povara dorințelor parentale refulate, a temerilor și speranțelor acestora poate apăsa prea greu asupra devenirii lui. Rezultatele școlare scăzute, apariția dificultăților de învățare ar putea genera o puternică anxietate la părinți, fiind percepute ca repetare dureroasă a eșecurilor întâmpinate de ei în cursul propriei școlarități, ca reflectare a slăbiciunilor și lipsurilor lor prezente, ca prăbușire a ambițiilor lor. Duritatea cerințelor parentale va diminua relația educativă, va agrava eșecul școlar al copilului. În unele cazuri, mecanismele de apărare puse în joc vor risca, prin rigiditatea și permanența lor, să instaureze o situație conflictuală sau chiar patogenă, prejudiciabilă pentru școlaritatea copilului și dezvoltarea lui psihologică.

2. Statutul socioeconomic și sociocultural al familiei

Cercetările efectuate în diferite țări denotă influența decisivă a factorilor sociali asupra reușitei școlare. Deja la finele clasei întâi rezultatele școlare ale elevului poartă amprenta caracteristicilor culturale familiale. Durata, calitatea studiilor copilului depind, în mare parte, de originea sa socială.

Mediul socioprofesional și dezvoltarea intelectuală

Influența mediului social asupra dezvoltării intelectuale este foarte mare. J.Kagan, comentând rezultatele unei anchete longitudinale, pornind de la mica copilărie, inclusiv vârsta adultă, conchide că până la vârsta de 2 ani nivelul de studii al părinților și gradul lor de inteligență sunt indici prognostici ai dezvoltării intelectuale a copilului de 10 ori mai siguri decât propriile rezultate ale copilului la teste (după H.Caglar, 1996).

În Franța, de exemplu, ancheta asupra nivelului intelectual al copiilor de vârstă școlară atestă:

- Existența unei corelații dintre coeficientul de inteligență mediu al elevilor și ierarhia statutului profesional al taților. Elevii care obțin cel mai scăzut coeficient de inteligență fac parte din pătri socioprofesionale inferioare, pe când un coeficient de inteligență mai ridicat este obținut de copiii ai căror tați au profesii intelectuale (diferența atinge 27 de puncte).
- Existența influenței apartenenței la mediul urban sau rural. Scorurile mai mici sunt atestate la copiii din mediul rural.

- Existența unei corelații negative între nivelul mediu de inteligență și numărul membrilor de familie. Nivelul intelectual mediu al elevilor scade odată cu creșterea numerică a familiei. În general, elevii proveniți din familii numeroase (mai mult de 3 copii) prezintă un procent mai mare de repetenție.

Rezultatele unui studiu longitudinal asupra a 66 de copii dintr-un cartier din Paris confirmă și completează datele anchetei precedente.

- În momentul intrării în școala primară, distribuția coeficientului de inteligență se face deja în favoarea elevilor din medii socioculturale favorabile.

- Evoluția coeficientului de inteligență este diferită, în funcție de nivelul socioeconomic al familiei: coeficientul de inteligență al elevilor care vin din pături sociale defavorizate scade de-a lungul școlarității (chiar și copiii care la 6 ani au fost dotați cu un bun coeficient de inteligență nu pot menține nivelul lor intelectual și regresează). Din contra, coeficientul de inteligență al copiilor din păturile favorizate are tendința de a crește;

- Familia influențează major – pozitiv sau negativ – elevii al căror coeficient de inteligență se situează în zona normei (90-110). Interdependența variabilelor mediului familial: statut socioprofesional, componența familiei, aglomerarea locuinței, calitatea și continuitatea îngrijirii date copilului va juca un rol decisiv pentru acești elevi.

Mediul sociocultural, statutul socioeconomic și reușita școlară

Cercetările privind influența mediului cultural și a condițiilor economice asupra eșecului școlar demonstrează:

- gradul scăzut al cotei de școlaritate normală la elevii din mediile mijlocii și, mai ales, din cele defavorizate;
- descreșterea cotei de școlaritate normală pe măsura coborârii pe scara categoriilor socioprofesionale;
- frecvența mai mare a „tregerii peste clasă” la elevii din mediile favorizate (H.Caglar, 1996).

Influența statutului sociocultural familial se extinde și asupra timpului liber pentru a se repercuta, indirect, asupra reușitei școlare. Copiii din familiile defavorizate își ocupă timpul liber cu activități spontane, jocuri funcționale, care dezvoltă aptitudinile fizice și motorii, pregătindu-i, într-o anumită măsură, pentru viață, dar care nu favorizează maturizarea intelectuală. Și invers, copiii din clasele sociale superioare beneficiază de activități care stimulează aptitudinile perceptiv-intelectuale și dispun de un câmp de experiență extins atât cu lumea fizică, cât și cu cea socială. Energia lor psihică este canalizată spre activități constructive, care favorizează achizițiile școlare.

La influența preponderentă a statutului sociocultural familial unanim recunoscută se adaugă influența considerabilă a condițiilor economice asupra școlarității copilului. În mediile mijlocii, dar mai ales în cele defavorizate, domnește aproape permanent un climat de preocupare. Părinții sunt prea des preocupați de problemele materiale, uneori grave, și nu sunt disponibili pentru copiii lor. Sărăcia raporturilor afective vine să fortifice efectele sărăciei culturale familiale. La acestea se mai adaugă și înghesuiala, aglomerarea locuinței, care riscă să cauzeze anumite tensiuni și umbresc și mai mult atmosfera familiei. Și, în cele din urmă, malnutriția cantitativă sau/și calitativă cronică, somnul insuficient sau perturbat de proastele condiții materiale sunt prejudiciabile pentru echilibrul psihic al copilului, pentru dezvoltarea lui fizică și, în consecință, pentru școlaritatea sa.

Bibliografie:

1. Caglar H. La psychologie scolaire. - Paris: PUF, 1996, p.7-39.
2. Chiland C. L'enfant de six ans et son avenir. - Paris: PUF, 1988, p.3-120.
3. Perron-Borelli M., Perron R. L'examen psychologique de l'enfant. - Paris: PUF, 1994, p.10-255.
4. Perron R. Les enfants inadaptés. - Paris: PUF, 1993, p.7-125.

Prezentat la 17.10.2012